

ZSOLDOS ATTILA: A Szent Korona. A korona a történelemben és a nemzeti hagyományban

História 2000/05-06.

A szabad választások után 1990- ben összeülő magyar parlament egyik legádázabb vitája a körül forgott, vajon helyet kapjon-e Magyarország címerében a magyar királyok koronája. A vitában végül is a "koronás címer" hívei kerekedtek felül. [...]

A köztársaság és a monarchia elemeinek keveredése az állami szimbolikában különösnek tunhet ugyan, de korántsem példátlan. [...] Magyarországon ellenben nem valamiféle tévedés helyezte a koronát a címerbe. A korona tisztelete mélyen gyökerezik a nemzeti hagyományokban, s ezeket a hagyományokat különféle, többnyire középkori eredetu eszmék forrásai táplálják.

I. A koronázási jelvények

A magyar királyok egykori koronája ma az összefoglalóan "koronázási jelvények"-ként emlegetett tárgyak egyik darabja. A koronán kívül közéjük tartozik még egy jogar, egy palást, egy országalma és egy kard is. Mindezen tárgyak különböző helyekről és korokból származnak.

A jogar

Az együttes legrégebb darabja kétségtelenül a jogar. A buzogány alakú jelvény feje egy hegyikristály gömbből készült, melyet a kristályba metszett oroszlánok díszítenek. [...] Elvileg nem zárható ki annak lehetősége, hogy a kristály az első magyar király, Szent István (1000-1038) kincstárából származik. [...]

A palást

A palást eredetileg miseruhának készült, s a ráhímzett felirat szerint Szent István és felesége, Gizella királyné 1031-ben adományozta a székesfehérvári prépostságnak. Mivel e felirat hitelében nincs ok kételkedni, a palást - egyetlenként a koronázási jelvényegyüttes darabjai közül - bizonyosan Szent István személyéhez kapcsolható. [...]

A palást Szent István-képén az uralkodó országalmát tart a jobb kezében, s a későbbi királyokat is rendszerint így jelenítik meg a különböző ábrázolások. Egy ilyen jelvény használata tehát bizonyosra vehető.

Országalma

A jelenlegi országalma a 14. század elején készült. Ennek bizonyosága, hogy az oldalán zománcozott címerpajzs látható, mely az első magyar uralkodóház, az Árpádok és az őket követő dinasztia, a magyar trónt 1301-ben elnyert Anjouk egyesített címerét foglalja magában. [...]

Lándzsa, kard

Szent Istvánnak a paláston látható alakja lándzsát tart a kezében, s ugyanez a motívum jelenik meg dénárjának képén is. A 11. század folyamán azonban a lándzsa kikerült a magyar uralkodók hatalmi jelvényei közül, szerepét a jogar vette át. Az is bizonyosnak tekinthető ugyanakkor, hogy a magyar királyság első évszázadában a kard még nem jutott szerephez a magyar királyok hatalmi szimbolikájában, [...] a 11. században még a hercegi hatalom jelvénye volt. [...]

II. A korona

A magyar királyi korona azonban - legalábbis a ma ismert formájában - *bizonyosan nem lehetett Szent István uralkodói fejéke*: az ékszeren lévő zománcképek között ugyanis olyanok is vannak, amelyek Dukász Mihály bizánci császárt (1071-1078), ill. I. Géza magyar királyt (1074-1077) ábrázolják. [...]

A korona kialakulása

Vannak, akik a ma ismert koronában egy egységesen megszerkesztett mutárgyat látnak, mely azonos Szent István koronájával - esetleg jóval korábbi, de Szent István is birtokolta -, s az említett zománcképekből fakadó nehézségeket azzal hárítják el, hogy azok utólag kerültek mai helyükre.

Mások ellenben úgy vélik, hogy a mai korona két különböző tárgy egyesítéséből jött létre. E felfogás némiképp elfogadottabbnak számít, mivel több körülmény az igazát látszik erősíteni: a két rész valóban különböző minőségű aranyból készült, s míg a pántokon lévő zománcképek feliratai latin nyelvűek, az abroncson lévőkön görög szövegek találhatók. [...]

A tekintetben ugyanakkor, hogy a "latin" és a "görög" korona mely korból származik, milyen célt szolgált eredetileg, s a korona mikor nyerte el ma ismert formáját, megint csak számos elképzelés született.

Két korona egyesítése

A két koronarész egyesítésének időpontját illetően *nem kevésbé változatos elképzelések* fogalmazódtak meg. A korona ma ismert formájának első kétségtelennek tűnő ábrázolása II. Mátyás magyar király (1608-1619) 1611-ben vert tallérján látható, ám már I. Mátyás (1458-1490) és II. Ulászló (1490-1516) pecsétjein olyan koronaábrázolások szerepelnek, amelyek alighanem a mai formájában jelenítik meg a koronát. Az egyesítésre tehát bizonyosan a középkor folyamán került sor. [...]

István koronája: sapkaszerű fejk

Az mindenesetre *tény, hogy a keresztény magyar királyság megalapítója, Szent István rendelkezett koronával: ezzel a fején ábrázolja őt a koronázási palást*. Ezen István egy *sapkaszerű fejkkel* látható, mely a legkevésbé sem emlékeztet a korona mai formájára.

III. A koronázás törvényességi szabályai

A magyar koronát - mint minden más társát szerte Európában - eredetileg azon az ünnepélyes szertartáson használták, amelyen az új uralkodót felruházták a magyar királyt megillető

hatalom gyakorlásának jogával. Sajátos jelleget a királykoronázás magyar szertartásának azok a szabályok adtak, amelyek már a középkor korai szakaszában kifejlődtek. E szabályok három feltétel egyidejű teljesítéséhez kötötték a koronázás érvényességét: a szertartást *Esztergom érsekének* kellett elvégeznie, ám - különös módon - nem saját székesegyházában, hanem a *székesfehérvári bazilikában*, mégpedig azzal a *koronával*, amelyről a közfelfogás úgy tartotta, hogy egykoron az első magyar király, Szent István uralkodói fejéke volt. A szabályok bármelyikének betartásán esett csorba az egész eljárást érvénytelenítette, mint történt az a 14. század elején I. Károly (1301-1342) esetében, aki két sikertelen kísérlet (1301, 1309) után csak a harmadik alkalommal (1310) tudott eleget tenni az említett követelményeknek.

A hely

[...] A 13. századi magyar királyi udvarban az a hagyomány élt, hogy Szent István koronázására Esztergomban került sor, ami épp annyira lehetséges, mint amennyire bizonyíthatatlan. Az mindenesetre tény, hogy a későbbiekben, amikor egyáltalán adataink vannak arról, hogy hol zajlott a koronázás, a szertartás színhelye mindig Székesfehérvár volt, egészen a török hódításig. Itt koronázták meg már a 11. század közepének uralkodóit is.

Az esztergomi érsek

Adatok híján is feltételezhető, hogy az esztergomi érseket kezdettől fogva megillette a király koronázásának előjoga. A 12. század közepére mindenesetre már bizonyosan kialakult ez a szabály. [...]

Szent István koronája

A koronázás törvényességét biztosító szabályok harmadik eleme viszonylag későn bukkan fel forrásainkban: 1292-ben III. András király (1290-1301) állította egyik oklevelében azt, hogy uralkodói fejéke "Szent István koronája". [...] Egy francia szerzetes 1240-ből származó leírása arról ad hírt, hogy Magyarországon "a királyokat koronázásukkor mind a mai napig István trónjára ültetik, és az ő híres felszerelésével díszítik azokat, akiket [...] királyokká szentelnek". [...]

Szent István, a mitikus hős

[...] A koronázással kapcsolatos *előírások* rendszere tehát *azt a célt szolgálta, hogy közvetlen kapcsolatot teremtsen az éppen trónra lépő uralkodó és Szent István között*. A magyarság ugyanis - mind a középkorban, mind azt követően - *Szent István személyében* nem egyszerűen az első magyar királyt, még csak nem is az egyház egyik szentjét tisztelte, hanem elsősorban *azt a mitikus őst, akitől a királyok hatalma és az alattvalók jogai erednek*. István tekintélye megfellebbezhetetlennek számított, s ezért ki-ki igyekezett a maga kiváltságait vagy jogait Szent István tényleges vagy vélt intézkedéseire visszavezetni. Mi sem természetesebb tehát, mint hogy egy olyan nagy fontosságú eseményt, mint amilyen az uralkodó koronázása volt, minden lehetséges módon igyekeztek Szent István személyéhez kapcsolni.

IV. Szent Korona: a 13. századtól

István koronájának eredetét éppúgy homályban hagyják forrásaink, mint későbbi sorsát. Ami az eredetet illeti, sokáig kétségbe vonhatatlannak tunt, hogy Istvánt - amint azt egyik életrajzírója, Hartvik püspök elbeszéli a 12. század elején - a *II. Szilveszter pápától (999-1003) kapott diadémmal koronázták meg*. Hartvik története szilárdan gyökeret vert a magyar közgondolkodásban, s arra ma is döntő hatást gyakorol, a modern magyar történetírás képviselőinek nagy többsége azonban kétségbe vonja Hartvik tudósításának hitelét. Az mindenesetre bizonyos, hogy István uralkodói jelvényei utóbb III. Henrik német-római császár - az események idején még csak német király - kezére kerültek, aki 1044-ben zsákmányolta azokat Aba Sámuel magyar királytól (1041- 1044) a ménfői csatában (1044) aratott győzelme után. Az eseményre vonatkozó forrásaink szerint Henrik a zsákmányt - a koronát, az aranyozott lándzsát és más jelvényeket - Rómába küldte. Ha az ebben a történetben szereplő korona nem valamely kisebb jelentőségű fejék volt, hanem maga a koronázási jelvény, akkor István koronája az újkor elején még Rómában volt s a 16. század elejéig álló régi Szent Péter-bazilika falait díszítette, utóbb azonban nyoma veszett. Ez esetben természetesen még az elméleti lehetősége sem áll fenn annak, hogy a mai korona akár csak egyetlen részletében is kapcsolatba hozható lenne Szent István király uralkodói diadémjával.

Bármi is az igazság e tekintetben, az kétségtelen, hogy *az 1044 után trónra lépő magyar királyok is rendelkeztek koronával*, arra vonatkozóan azonban nincsenek ismereteink, hogy az egymást váltó uralkodókat vajon ugyanazon diadémmal koronázták-e meg vagy sem, s ha igen, akkor ez a korona azonos-e a ma ismert koronával vagy annak bármely részével.

A görög korona

Némileg más a helyzet I. Géza király uralkodásától (1074), hiszen ezután már - legalábbis elvileg - fennáll a lehetősége annak, hogy a mai korona alsó része, a "görög" korona volt a magyar királyok koronázásakor használt diadém. [...] Tény, hogy *a 12. század közepén már nyoma van annak, hogy egy bizonyos korona megkülönböztetett szerephez jutott.* [...] Ez idő tájt már egy bizonyos meghatározott ékszer birtoklása volt szükséges a törvényes koronázáshoz, hiszen ellenkező esetben a korona feltételezhető ellopásának nem lett volna értelme. Meglehet, hogy az ekkor ellopott korona pótlásával hozható valamilyen módon kapcsolatba a ma ismert korona létrejötte, mely ez esetben III. István vagy - mint azt többen feltételezik - utóda, III. Béla (1172-1196) uralkodása idejéhez lenne köthető. (Aki újfent görög császári támogatást élvezett, a görög császári udvarban nevelkedett.)

A korona "szent" mivolta

Megerősíteni látszik ezt a vélekedést, hogy a 13. század elejétől már kétségtelenül megállapítható az a jelenség, mely szerint a koronázáskor egy bizonyos diadémot használtak. [...] Amikor Imre király (1196-1204) halála után kisgyermek fiát, III. Lászlót (1204-1205) hívei Bécsbe menekítették Imre öccse, András herceg - a későbbi II. András király (1205-1235) - elől, magukkal vittek egy koronát is. Ez minden bizonnyal a királyavatáskor használt diadém volt, hiszen András háborúval fenyegette meg az osztrák herceget, ha a koronát nem adja vissza, amit egy egyszerű "házi korona" visszaszerzése érdekében nyilván nem tett volna meg. [...]

A 13. század folyamán fokozatosan megizmosodott a koronához fűződő különleges tisztelet, s ennek jegyében a század közepe táján már kifejezetten "szent koroná"-ról tesznek említést forrásaink, hogy aztán a század végére kialakuljon az a felfogás, mely a koronát Szent István egykori uralkodói fejékével azonosítja. Ettől kezdve csak az tarthatta magát Magyarországra

törvényes uralkodójának, aki ezt a koronát is a birtokában tartotta, s mivel az ország története bővelkedik a hatalomért vívott harcokban, a koronának is meglehetősen kalandos sors jutott osztályrészül.

V. A korona kalandos sorsa

A honfoglaló Árpádtól leszármazó dinasztia kihalása (1301) után a trónigénnyel fellépő örökösök mindegyikének a kezén megfordult a korona.

A korona cseh kézen

III. András, az utolsó Árpád halála után az ékszer a cseh II. Vencel birtokába került, aki a Magyarországon László néven uralkodó fiát koronáztatta meg vele 1301-ben, míg ellenlábasát, a nápolyi Anjou Károlyt egy ismeretlen koronával avatták királlyá. [...]

Az Anjouktól a Habsburgokig

A koronát Kán László csak hosszas alkudozások után volt hajlandó átadni I. Károlynak. Ezt követően a magyar Anjouk, majd Luxemburgi Zsigmond (1387-1437) és Habsburg Albert (1438-1439) uralkodása idején nyugalmasabb évtizedek köszöntöttek a koronára, melyet 1323-tól kezdve előbb Visegrádon, utóbb Budán őriztek.

Albert halála után azonban [...] az özvegy, Erzsébet születendő gyermekének akarta biztosítani a trónt. [...] Erzsébet egyik udvarhölgyével ellopatta a koronát, hogy az ellenpárt ne férhessen hozzá. [...]

Hamarosan azonban Ulászló pártja kerekedett felül, s a királyné gyermekével és a koronával együtt Habsburg Frigyes német királyhoz (1440-1493, császár: 1452-től) menekült. I. Ulászlót (1440-1444) ezért egy alkalmi koronával avatták királlyá, melyet azonban - hogy a hagyománynak legalább ily módon eleget tegyenek - *Szent István király ereklyéjének fejről szereltek le*.

Az igazi korona hosszú évekig Frigyes birtokában maradt. Az V. László halála után királlyá választott Hunyadi Mátyás (1458-1490), korona híján, évekig nem koronáztatta meg magát, mígnem aztán 1463-ban nehéz tárgyalások és súlyos váltság lefizetése után sikerült visszaszereznie a koronát Frigyesről. [...]

Mohács után

A mohácsi csatát (1526) követő politikai zuzavar természetesen a korona történetében is nyomot hagyott. II. Lajos király (1516-1526) halálát követően előbb Szapolyai Jánost (1526-1540), utóbb pedig Habsburg Ferdinándot (1526-1564) koronázták meg Székesfehérvárott, ami úgy volt lehetséges, hogy a korona öre a két szertartás között Szapolyai oldaláról átvált Ferdinándéra. [...] Ettől kezdve a korona a Habsburgok kezén volt, csak a 17. század elején került egy rövid időre Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613-1629) birtokába. A Habsburgok a koronát többnyire Pozsonyban őriztették, s mivel időközben Székesfehérvárt is elfoglalták a törökök, az újkorban - egészen 1830-ig - rendszerint Pozsonyban koronázták a Habsburg-dinasztiából kikerülő magyar királyokat.

A kalapos király

II. József (1780-1790) volt az egyetlen magyar uralkodó, aki soha nem koronáztatta meg magát, mivel a koronázáskor megkívánt eskü letétele lehetetlenné tette volna tervezett reformjai bevezetését. A "kalapos király"-nak csúfolt uralkodó ráadásul 1784-ben elrendelte a korona Bécsbe szállítását, ami nagy felháborodást váltott ki a "nemzeti ébredés" korának kezdetét élő országban. A koronát József utóda, II. Lipót (1790-1792) szállíttatta vissza Budára, az ország túláradó lelkesedése közepette. A koronát több napon át közszemlére tették, s ekkor nyílt először alkalom arra, hogy az ékszer a kor tudósai - legalább szemrevételezés útján - tanulmányozhassák.

Forradalom és kiegyezés

Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc idején a korona a magyar kormány birtokában volt, s amikor 1848 decemberében a főváros a Habsburgok seregének kezére került, a koronázási jelvényekkel együtt Debrecenbe menekítették. A következő év nyarán a koronát visszaszállították a felszabadított Budára, majd az újabb menekülés során előbb Szegedre szállították, végül pedig a többi, a királykoronázáskor használatos tárggyal együtt egy ládába rejtve elásták Orsova közelében.

A szabadságharc bukása után a Habsburg-kormányzat természetesen mindent elkövetett a korona előkerítése érdekében, az erőfeszítések azonban csak 1853-ban vezettek sikerre. A fellelt ékszereket előbb Bécsbe szállították, majd Budán őrizték. Nem volt tehát akadálya annak, hogy a Habsburg-dinasztia és Magyarország 1867. évi kiegyezését az uralkodói jogokat 1848 óta gyakorló Ferenc József ünnepélyes megkoronázása tegye teljessé. A korona utoljára 1916. november 21-én töltötte be a neki szánt szerepet, amikor is a hosszú uralkodás után elhunyt Ferenc József utódát, IV. Károlyt avatták vele királlyá Budapesten.

Korona király nélkül

A korona története ezzel persze nem ért véget. Az első világháború elvesztését követő összeomlás idején felröppentek ugyan olyan hírek, hogy az 1918/19. évi forradalmak idején a korona eltunt volna, ezek azonban nem bizonyultak igaznak, az ékszer a budai várban átvészelte a zűrzavaros időköt. A két világháború között továbbra is addigi őrzési helyén maradt, s 1938-ban, a Szent István halálának 900. évfordulóján megrendezett ünnepek során ki is állították.

A korona léte csak az újabb világháború idején került veszélybe. A szovjet csapatok előrenyomulása miatt 1944 novemberében a nyilas kormány Nyugat-Magyarországra menekítette a koronát, majd Ausztriába szállította, ahol végül Salzburg közelében elásták. A koronát elrejtő személyek utóbb az amerikai hadsereg fogságába estek, s az amerikaiak a koronaórség parancsnokának útmutatása alapján rátaláltak a koronázási ékszereket rejtő benzines hordóra.

A kincseket az amerikaiak előbb Frankfurtba szállították, majd sokáig ismeretlen helyen őrizték. Arra, hogy átadják a magyar kormánynak, a háború után egy ideig tisztázatlan, majd kifejezetten ellenséges magyar-amerikai viszony miatt nem került sor. A kapcsolatok normalizálódását követően, 1978. január 5-én érkezett meg Budapestre az a repülőgép, mely visszaszállította a koronázási ékszereket Magyarországra.

[Vissza a tartalomjegyzékhez](#)

HYPERLINK

"http://www.historia.hu/archivum/2000/000506zsoldos_szent.htm" <http://www.historia.hu/archivum/2000/000506>